

MEDIA PLATFORMIZATION IN FINLAND

Pyöreän pöydän keskustelu

29.10.2021

**MEDIA
PLATFORMISATION
& SMALL NATIONS**

HELSINKI,
28-29 OCTOBER 2021

Communication rights
in the age of digital disruption

CORDI

<https://cordi.blog/>

MEDIA PLATFORMISATION IN FINLAND

STAKEHOLDER ROUNDTABLE 29.10. 2021; 13.00-15.00, HELSINKI, UNIONINKATU 33

Taustaa:

Euroopassa käydään parhaillaan aktiivista keskustelua sosiaalisen median alustojen merkityksestä ja niiden sääntelyn tarpeesta. Asia on erityisen ajankohtainen, kun EU:ssa käsitellään komission ehdotusta uudeksi asetukseksi digitaalisista markkinoista ja palveluista (Digital Services Act package). Suomessa valtioneuvosto lähetti eduskunnalle keväällä asiaa koskevan kirjelmän, jonka pohjalta useat valiokunnat ovat kuulleet suurta joukkoa alan toimijoita ja asiantuntijoita.

Kolme sosiaalisen median alustoja tutkivaa suomalaista tutkimusverkostoa (EuromediApp, CORDI ja MAPS) järjestivät Helsingissä 28.-29.10. kansainvälisen konferenssin Platformization and Small Nations. Konferenssin yhteydessä käytiin pyöreän pöydän keskustelu alustoitumisen vaikutuksista suomalaisen median toimintaan ja alan ajankohtaisista sääntelytarpeista suomalaisten alan toimijoiden kesken. Pohjustukseksi keskustelulle tutkimusryhmät laativat raportin *Media Platformisation and Finland: How platforms have impacted on the Finnish mediasphere and public life*. Raportti ja sen suositukset, ks.:

<https://www2.helsinki.fi/en/conferences/media-platformisation-and-small-nations/materials>.

Raportin laadinnan periaatteet:

Tämä raportti on koostettu pyöreän pöydän keskusteluista järjestäjien laatimien muistiinpanojen pohjalta. Keskustelussa noudatettiin ns. Chatham House -sääntöä, jonka mukaan osallistujat voivat vapaasti käyttää saamiaan tietoja, mutta puhujan tai muiden osallistujien henkilöllisyyttä tai taustayhteisöä ei tietoja käytettäessä saa yksilöidä ja paljastaa.

Pyöreän pöydän keskustelun osanottajien taustayhteisöt olivat (aakkosjärjestyksessä) Aikakauslehtien liitto, Audiovisual Producers Finland APFI, CORDI (Helsingin yliopisto), CORDI (Tampereen yliopisto), Electronic Frontier Finland, EuromediApp (Helsingin yliopisto), Julkisen Sanan Neuvosto, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KAVI, Liikenne- ja viestintäministeriö, MAPS (Helsingin yliopisto), Mediakasvatusseura, NORDIS (Helsingin yliopisto), Opetus- ja kulttuuriministeriö, Rajapinta, Suomen Journalistiliitto, Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus TIEKE sekä Yle.

Ennakkokysymykset:

Osanottajille oli lähetetty ennakkoon neljä yleistä kysymystä:

- 1) Mitkä ovat teidän näkökulmastanne digitaalisten alustojen tärkeimmät haasteet suomalaiselle viestintä- ja media-alalle?
 - 2) Miten hyvin EU:n Digital Services Act vastaa teidän näkökulmastanne näihin haasteisiin?
 - 3) Miten arvioitte Suomen kaltaisen pienen maan mahdollisuuksia vaikuttaa suurten alustayritysten toimintaan? Onko kansallinen alustapolitiikka ylipäätään mahdollinen?
 - 4) Miten arvioitte tutkijoiden politiikkasuosituksia, ovatko ne mielestänne oikeasuhtaisia ja/tai toteuttamiskelpoisia, kun tavoitteena on digitaalisten media-alustojen demokraattinen sääntely?
- Keskustelun lähtökohdaksi esitettiin 13 toimenpidesuositusta, jotka perustuvat edellä mainittuun Policy Brief -raporttiin (ks. <https://www2.helsinki.fi/en/conferences/media-platformisation-and-small-nations/materials>). Keskustelu raportoidaan näiden toimenpidesuositusten mukaisesti.

Toimenpidesuositukset:

VIESTINNÄLLISET PERUSOIKEUDET

1. Kansalaisten mahdollisuudet palveluiden käyttöön on turvattava: julkiset verkkopalvelut, laajakaistayhteydet, kansalaisten erityistarpeet

Ensimmäinen suositus ei herättänyt keskustelussa suoria kommentteja, lukuun ottamatta mainintaa, jonka mukaan viranomaisten viestinnän on oltava luonteeltaan proaktiivista. Julkisista verkkopalveluista mainittiin myönteisenä esimerkkinä Finna.fi, joka on suomalaisia sisältöjä kokoava arkistopalvelu (<https://www.finna.fi/>). Finnan taustana on 1990-luvulla käynnistynyt Europeana-hanke eurooppalaisen Googlen luomiseksi (<https://www.europeana.eu/fi>). Keskustelussa todettiin, että erityistarpeita omaavat kansalaiset tulee ottaa huomioon, ja että EU:n esteettömyysasetus (European Accessibility Act) tuo myös sääntelyä tälle alueelle. Tärkeä kysymys on, miten suomenkieliset palvelut ovat saavutettavissa ja miten kotimaiset sisällöt säilyvät elinvoimaisina globaalissa maailmassa.

2. Oikeus totuudenmukaiseen tietoon, vihapuhe ja vahingollinen sisältö estettävä samalla kun turvataan sanan- ja ilmaisunvapaus.

Pääsy tietoon ja toisaalta sensuuri nousivat esiin keskeisinä teemoina. Uhkana on, että alustojen ennakkosensuuri voi rajata ison määrän sisältöä pois kansalaisten käytöstä. Toisaalta suosituksessa mainittu käsite "totuudenmukainen tieto" koettiin ongelmalliseksi. Keskustelussa katsottiin totuudenmukaisen tiedon määrittämisen olevan vaikeaa. Kuka määrittelee, mikä on totuudenmukaista tietoa, ja millä perusteilla? Kapea määritelmä voi tuottaa ongelmia sananvapauden toteutumisessa.

Tässä yhteydessä keskusteltiin myös siitä, että jotkut suosituksista voivat toteutettuina olla vahingollisia sananvapauden toteutumiseksi. Vahingollisten tietojen määrittämisen katsottiin olevan vaikeata. Vahingolliselle tiedolle ehdotettiin kapeampaa määritelmää, jonka mukaan erehdyttämistarkoituksessa ja tahallisesti virheellisenä julkaistua tietoa eli disinformaatiota tulisi pitää vahingollisena, ei sen sijaan virheellistä tietoa eli misinformaatiota, joka voi olla tahattomasti syntynyt. Disinformaatio korostaa median eroa ”roskamassasta”, kuten keskustelussa esitettiin.

Samalla kuitenkin todettiin, että kaikilta tiedontuottajilta tulisi vaatia ponnistelua maan tiedollisen infrastruktuurin ylläpitämiseksi. Todettiin myös, että parhaaseen mahdolliseen saatavilla olevaan tietoon tulisi voida luottaa totuudenmukaisen tiedon määrittämisessä. Nykyinen oikeusjärjestelmä ei sisällä totuudenmukaisen tiedon saatavuuden vaatimusta kansalaisille. Viestinnällisissä oikeuksissa ei kuitenkaan ole kyse pelkästään juridisista oikeuksista, vaan laajemmin oikeudesta totuudelliseen viestintään. Siksi katsottiin, että disinformaatioon on vastattava sekä oikeudellisen että itsesääntelyn keinoin.

3. Kansalaisten mahdollisuudet valvoa henkilötietojensa käyttöä ja pääsyn takaaminen heistä kerättyyn tietoon.

Keskustelua herätti se, ovatko käyttäjät todella luopuneet tietoisesti kaikista oikeuksistaan omaan henkilötietoon liittyen, kuten monien alustojen käyttöehdot määrittelevät. Todettiin, että sopimustilanne käyttäjän ja alustan välillä ei ole tasapuolinen. Lainsäädännöllä on mielekästä asettaa rajoituksia käyttäjätietojen hyödyntämiselle, vaikka käyttöehdot muodollisesti vievätkin oikeudet käyttäjiltä lähes kokonaan. Käyttöehtojen tulisi olla sellaisia, että ne ovat aidosti ymmärrettävissä. Voiko ihminen suostua sopimukseen, jota hän ei ymmärrä? Omadata-ajattelua tulisi lisätä, esimerkiksi tietojen pitäisi olla siirrettävissä alustoilta toisille.

Todettiin myös, että suosituksista puuttuu tutkijoiden oikeus päästä käsiksi alustojen toimintaa koskevaan dataan. Todettiin kuitenkin, että tällainen aspekti sisältyy valmisteilla olevassa datanhallintosäädöksessä (Data Governance Act).

4. Kansalaisten oikeus saada opastusta alustojen toimintatavan ja niiden vaikutusten ymmärtämiseen. Digitaalisen lukutaidon edistäminen ja yhteistyö koulutusalan ja viranomaisten sekä tutkijoiden ja media-alan kesken.

[Aihetta käsitellään laajemmin kohdassa 7.]

5. Suomen tulee toimia ennakoivasti tehokkaiden politiikka- ja sääntelytoimien toteuttamiseksi jo ennen DSA- ja DMA-säädöksiä.

Todettiin, että Suomen on vaikeata ratkoa tätä ongelmaa yksin. Työtä on tehtävä EU:n tasolla, jotta se vastaisi suomalaisten tarpeisiin. Tästä EU:n yleinen tietosuojasetus (General Data Protection Regulation, GDPR) on hyvä esimerkki.

Todettiin, että EU:n asetukset digitaalisista palveluista (Digital Services Act, DSA) tuo toteutuessaan jonkinlaista sääntelyä alalle. Sen perusteella data ei jää automaattisesti alustayhtiöille, vaan se on myös yritysten ja kansalaisten käytettävissä. Kuitenkin median keskittyminen on ongelmana sekä Suomessa että globaalien alustojen tasolla. Suomi on EU:ssakin pieni toimija; sama koskee Pohjoismaita, jotka yhdessäkin ovat pieni toimija globaalissa mittakaavassa. Toisaalta pohdittiin pohjoismaisen yhteistyön kehittämistä ja yhdessä asioiden ajamista EU:ssa

Todettiin, että DSA on monimutkainen kokonaisuus, jonka toimivuutta ja vaikuttavuutta on vaikeata ennakoita. Mediakentässä on valtavasti toimijoita, jotka ovat teknologiasidonnaisia, mutta sääntely on teknologiasidonnaisissa. Medialainsäädännön harmonisointi Euroopassa on myös vaikea operaatio kansallisten erojen vuoksi. Esimerkiksi sensuurisysteemi Saksassa on tiukempi kuin monessa muussa EU-maassa. Mediakasvatus voi olla ainoa asia, jolle voimme tehdä jotakin nopeasti kansallisin voimin.

Pohdittiin, onko oikein säännellä alustoja yrityksinä, vaikka niistä on tullut viestinnällistä ja yhteiskunnallista infrastruktuuria. Alustat vaikuttavat meihin niin kuluttajina, yksilöinä kuin poliittikkoinakin. Alustat vaikuttavat myös medioiden toimintaan. Keskustelussa nostettiin kysymys, milloin alustoista tulee julkisia toimijoita. Suomessa on käytössä käsite yleishyödyllinen palvelu, johon kuuluvat muun muassa teleyhtiöt ja posti. Olemmeko jäljessä sen havaitsemisessa, että alustoista on tullut osa yleistä infrastruktuuria, jota tulisi säädellä kuten esimerkiksi sähköjakelua? Katsottiin, että media-alustat ovat saaneet aseman, jossa markkinat eivät enää ratkaise niiden menestystä. Toisaalta todettiin myös, että vaikka alustat ovat infraa, ne ovat myös yrityksiä, jotka tekevät jättimäisiä voittoja. Niiden pääoma on data ja niitä tulisi käsitellä myös yhtiöinä.

6. Digitaalisen median sisältöjen valvonnan on oltava tehokasta ja läpinäkyvää myös pienille kieliyhteisöille, kuten suomi ja muut maan kielivähemmistöt.

EU:ssa ajateltiin pitkään, että globaalien jättien sääntelyyn ei ole olemassa tehokkaita keinoja. Nykykehitys osoittaa kuitenkin päinvastaista, jos poliittista tahtoa löytyy. Lisäksi itsevalvontaa tai itsesääntelyä tarvitaan, mutta sen on oltava läpinäkyvämpää kuin aikaisemmin.

Keskustelussa pohdittiin, voiko kuluttaja-kansalainen toimia verkossa sensorina. Monien alustojen käyttöehtojen mukaan tämä on mahdollista. Kaikkea ei voi valvoa viranomaistoimin, mutta tarvittaessa kansalaisella on myös oltava mahdollisuus viedä asiansa viralliseen menettelyyn.

Todettiin, että kun käytännössä kuka tahansa voi liputtaa sisältöjä laittomiksi, myös journalistisia sisältöjä on liputettu laittomiksi. Journalistista etiikkaa noudattavalla medialla tulisi kuitenkin olla mahdollisuus toimia siten, että vältetään liputtamisella kiusaamista. Julkisen Sanan Neuvoston sääntelyn piirissä olevien medioiden tulisi toimia neuvoston itsesääntelyn kehyksessä. Liputtamisen tulisi olla läpinäkyvää.

7. Suomen on kehitettävä edelleen kaikkia ikäryhmiä koskevaa koulutuspolitiikkaa, joka sisältää digitaalisen informaatiolukutaidon.

Mediakasvatusta on mietitty ja kehitetty Suomessa jo 20 vuotta. Ehdotuksen osalta oli epäselvää, millä tavalla siitä on tulossa nykyistä velvoittavampaa. Suostuvatko isot toimijat käytännesääntöihin? Jos sitoutuvat, tällöin tavoitteita voisi viedä eteenpäin. Läpinäkyvyys olisi tärkeää paitsi tutkijoille, myös käyttäjille. Myös heidän on ymmärrettävä toimintalogiikka.

Suosituksissa on ansiokkaasti nostettu esiin suomalaisen mediakasvatuksen asemaa; tosin suosituksissa käytetty mediakasvatuksen käsite on kovin laaja, sillä erilaisia näkökulmia on viljalti. Medialukutaidon tulisi olla kaikenikäisten asia.

Pyritään inklusiiviseen mediakasvatukseen, jossa otetaan huomioon myös sisältöjen saavutettavuus ja ymmärrettävyys. Yhteistyö viranomaisten ja ministeriön kanssa on hyvää ja tärkeää. Tarvitaan yhteistyötä paitsi eri koulutustasojen kanssa myös esimerkiksi kirjastojen ja museoiden kanssa. Todettiin, että monet suosituksista on jo osittain tehty. Kovin kaukana ei olla 7. suosituksen toteutumisesta.

Silti medialukutaito nähdään helposti vastauksena miltei kaikkiin ongelmiin. Siitä etsitään apua moneen ongelmaan ja ulkoistetaan vastuuta. On tärkeää pohtia, mitä sillä voidaan ratkaista, koska se ei ole ainoa ratkaisu alustoitumisen haasteisiin. Pitäisi löytää tasapaino sen suhteen, miten paljon voi yksilön harteille säilyttää vastuuta turvallisesta mediaympäristöstä.

8. Suomen tulee etsiä menettelytavat, joilla alustayhtiöt sitoutuvat maksamaan korvauksia perinteisille mediayhtiöille journalististen sisältöjen käytöstä.

Keskustelussa esitettiin huoli siitä, että jos vaadimme alustoja maksamaan perinteille medialle sisällöistä, tällainen tuki voi sementoida aiemman mediajärjestelmän. Huolena on myös median keskittyminen – myös Suomen oma mediakenttä on keskittynyt, ei vain ylikansalliset media-alustat.

Toisaalta suomalaisen journalismin toimintaedellytysten turvaaminen olisi tärkeää, kun mainostulot ovat siirtyneet muualle. Alustat toimivat välittäjien vastuuvapauden suojissa, mutta niistä on kehittynyt jotakin muuta. Sisältöä tuottavien yritysten ongelma on, että jos alusta menestyy paremmin hyödyntämällä olemassa olevaa sisältöä kuin tuottamalla uutta, uutta luovaa sisältöä ei synny. Tulisi löytää tasapaino uusia sisältöjä tuottavien toimijoiden ja jo olemassa olevaa sisältöä hyödyntävien välillä.

9. Suomen tulee toimia aloitteellisesti niin, että digitaalisen median yhtiöt maksavat veroa luomansa taloudellisen arvon perusteella niihin maihin, joissa ne toimivat.

Keskustelussa esitettiin, että digitaalisten mediayhtiöiden maksama vero ei pelasta kansallista mediaa-alaa. Globaali kymmenen prosentin vero ei välttämättä kohdistu suoraan alalle. Toisaalta kyse on myös reiluuden signaalista. Kaupallisella medialla menee tällä hetkellä kohtalaisen hyvin. Siksi työstä tulisi maksaa sille, joka on sen tehnyt.

10. Suomen tulee tukea digitaalisten alustojen ja digitaalisen journalismin piirissä aloittavia pieniä yrityksiä.

Keskustelussa todettiin, että reilut pelisäännöt ovat keskiössä – sekä kansalaisten että kuluttajien mutta myös pienempien start-uppien kannalta. Onko kaikilla alan toimijoilla samanlaiset edellytykset sopeutua regulaatioon? Suomestakin voisi nousta tulevaisuuden portinvartijafirmoja. Palveluntarjoajat tarjoavat palvelut, lainsäädäntö luo reunaehdot. Keskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että lähtökohtana tulisi olla toimivat mediamarkkinat.

11. Kansalaisten oikeuksien turvaamiseksi Suomen tulee tukea ei-kaupallisten, julkisomisteisten digitaalisten alustojen teknologian ja toiminnan kehittämistä.

Puheenvuoroissa tuotiin esille muun muassa, että Yleisradio voisi saada aikaiseksi hienon suomalaisen alustan, jolla voisi olla mahdollisuuksia kilpailla myös markkinoita hallitsevien alustojen kanssa.

12. Suomen tulee tukea riippumattomia faktantarkistusta kehittäviä hankkeita ja organisaatioita ja kehittää eri sidosryhmien välistä yhteistyötä.

Faktantarkistuksen katsottiin tarjoavan mahdollisesti keinon puuttua totuudenmukaisen tiedon ongelmaan, mutta silläkin katsottiin olevan rajansa. Rinnalla toimivaksi tai jopa paremmaksi ratkaisuksi ehdotettiin tiedon toimituksellista kontekstualisointia, tietosisältöjen liittämistä laajempiin historiallisiin ja yhteiskunnallisiin puitteisiin.

13. Yhteenvetona: digitaalisia alustoja koskevia politiikkatoimia tulee arvioida kokonaisvaltaisesti, mukaan lukien vaikutukset työllisyyteen ja kestäväan kehitykseen.

Keskustelun päätteeksi todettiin, että monista suositusten yksityiskohdista voidaan olla eri mieltä, mutta yhteenvedosta on helppo olla samaa mieltä.

CORDI: <https://cordi.blog/>

EuromediApp: <https://euromediapp.org/>

MAPS: <https://blogs.helsinki.fi/mapsproject/>

Konferenssi:

<https://www2.helsinki.fi/en/conferences/media-platformisation-and-small-nations/>